

In the article are studied the views of scientists on the nature and content components of pedagogical support of adaptation of foreign students to studying in higher educational institutions. Disclosed are separate vectors of pedagogical support for foreign students to study in higher educational institutions and ways of its organization.

Key words: *support, pedagogical support, adaptation, foreign students, cooperation, motivation.*

УДК 376 (477.85)

ББК 433(4УКР – 4 ЧЕН)4/6

Лілія Кобилянська, Марина Марчук

ВИСВІТЛЕННЯ ВИХОВНОЇ РОЛІ ЖІНКИ-МАТЕРІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ БУКОВИНИ (ПЕРША ТРЕТИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті проаналізовано висвітлення проблеми виховної ролі жінки-матері у періодичній пресі Буковини першої третини ХХ століття. Автори узагальнили публікації в українських часописах і визначили основні питання, які піднімали освітяни й громадські діячі краю. Серед них – значення родинного виховання у становленні особистості; підготовка української дівчини до заміжжя та материнства; розуміння жіночої емансипації, співвідношення природного покликання та громадського обов'язку жінки-матері та інші.

Ключові слова: *жінка-мати, Буковина, преса, виховання, українська дівчина, сімейне виховання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Об'єктивний суспільний розвиток Української держави призводить не лише до трансформації політичної та економічної сфер, він безпосередньо впливає на соціальну структуру населення, родину, розподіл традиційних ролей і обов'язків у ній. Сучасна жінка у прагненні до особистого успіху та самореалізації (що не може не викликати захоплення) подекуди “відсуває” на другий план завдання побудови щасливої родини, народження й виховання дітей. Виховна роль жінки-матері стала не головною, не єдиною, не пріоритетною, а однією з функцій української жінки початку третього тисячоліття. На початку ХХ століття проблема емансипації, гендерної рівності також гостро стояла у середовищі передового українського жіноцтва. Урівноважити природне покликання жінки – бути матір'ю, дружиною, берегинею сімейного вогнища – та її громадянський обов'язок, стремління до самореалізації, на нашу думку, є важливим аспектом розвитку педагогічної теорії і практики на сучасному етапі. А історико-педагогічний досвід, проаналізований, творчо адаптований та переосмислений, – здатен стати одним із джерел успішної розробки даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Комплексний характер даної проблеми потребує залучення до її розгляду наукових праць з історії Буковини (В. Ботушанський, О. Добржанський, А. Жуковський, В. Курило, М. Ліщенко, О. Павлюк, І. Піддубний, М. Романюк, О. Руснак, С. Сірополко та ін.), розвитку національного шкільництва, педагогічної думки краю (С. Далавурак, Л. Кобилянська, В. Колотило, Д. Пенішкевич, І. Петрюк, Л. Платаш, Г. Постевка, І. Руснак, Л. Тимчук, Г. Філіпчук, Т. Шоліна, Д. Щербина), досліджень зарубіжних учених (німецьких, австрійських (Х. Бургер, Р. Вагнер, Х. Енгельбрехт, Е. Лехнер та ін.) та румунських (М. Барбулеску, С. Брезяну, М. Грігоровіца, Е. Іліуц, І. Ністор та ін.).

Сучасні науковці аналізують суспільно-економічну, політичну історію краю, розгортання національно-культурного руху у комплексі зі станом культури, шкільництва, діяльністю товариств, і доводять, що незважаючи на урядову політику австрійського й особливо румунського уряду, онімечення й румунізацію, українці долали перешкоди, розвивали свою культуру, прагнули до національного самозбереження.

Особливу увагу звертаємо на ґрунтовні дослідження, виконані у діаспорі, у яких об'єктивність, незаангажованість, відсутність "ідеологічного підґрунтя" є принциповими у аналізі подій історії краю (Д. Квітковський, Т. Бриндзан, А. Жуковський). Значний інтерес мають наукові праці, присвячені історії жіночого руху на Буковині (О. Гнатчук, В. Звоздецька, З.Нагачевська, та ін.), а також розвиткові періодичної преси краю (М. Романюк).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Відзначимо, що кожна з праць має вартісні наукові ідеї, широку джерельну базу, відповідні методологічні концепти й підходи тощо, тому без їх аналізу й узагальнення неможливо об'єктивно висвітлити підняту проблему. Разом із тим саме у контексті жіночого руху, української преси у першій третині ХХ століття на Буковині питання ролі жінки-матері як головної виховательки дітей та активної учасниці суспільного життя не аналізувалось.

Формулювання цілей статті. З огляду на зазначене, метою публікації є з'ясування основних ідей публікацій у українській періодичній пресі Буковини першої третини ХХ століття щодо виховної ролі жінки та її місця у громадському й національному житті тогочасного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зазначимо, що у досліджуваній період Буковина як коронний край до 1918 р. входила до складу Австро-Угорщини, а після окупації у листопаді 1918 р. і до 1940 р. була частиною королівської Румунії. У ці складні роки українство не лише не занепало, а й створило й зберегло (особливо в румунській період) національне шкільництво, дошкілля, розвитку зазнав громадський рух, зокрема, жіночі культурно-просвітницькі та опікунсько-виховні товариства.

Жіночі організації на Буковині представляли два пріоритетні напрями феміністичного руху: соціально-релігійний ("Мироносиці" та "Товариство православних русинок") і громадсько-суспільний ("Общество русских женщин", "Кружок українських дівчат", "Жіноча громада" та "Кружки Жіночої громади"); вони взаємодіяли між собою, а також з іншими українськими товариствами ("Союз", "Січ", "Музичне товариство"); мали друковані видання ("Самостійна думка української матері", "Жіноча доля"), рубрики на сторінках газети "Час" ("Жіноче діло", "Жіночі вісті", "Жіночі справи"), у яких піднімались актуальні проблеми тогочасного жіноцтва; у педагогічних часописах "Каменярі", "Промінь", "Bukowiner Schule" (журнал видався трьома мовами, у т. ч. й українською) знаходимо численні публікації щодо означених питань. За свідченням М. Романюка, на Буковині, зокрема, у період румунської окупації виходило 34 періодичні видання [12].

Аналіз цих українських часописів дозволяє узагальнити проблематику обґрунтування ролі жінки-матері у вихованні дітей та її місця у житті тогочасного суспільства. Відзначимо, що окремі публікації друкувались під псевдонімами, криптонімами, або зі зазначенням: "Дописувач", "Анонім" та ін. Це було особливо характерним для років румунського владарювання, наприклад, у "Самостійній думці української матері" численні передовиці не підписані, однак ми схилиємось до

думки, що їх автором могла бути редактор Сидонія Никорович. За цих об'єктивних обставин все ж на сторінках часописів чітко звучала позиція щодо ролі і значення жінки матері у сімейному, родинному та громадському, культурно-національному житті.

Розвиток жіночого руху у краї на початку ХХ століття гостро поставив питання про емансипацію української жінки. Буковинський освітянин І. Карбулицький розглядав її як стремління жінки до чесної праці, до освіти, “до примірного виконання найвищого свого природного покликання зглядом людства, своєї народности й своєї родини”, бо лише “праця й освіта роблять жінку незалежною і вільною”, “...розумну та хосенну (корисну – Л. К., М. М.) для суспільства дівчину, добру подругу й умілу господиню, добру маму, вмілу й зручну виховательку не лиш дітей, але і почасти й мужа. Така жінка стається твердиною родинного щастя, основою родинного ладу й добробуту, джерелом національного життя...”, стверджував він [8, с. 5].

У статті Х. Романенко це питання піднято у зв'язку з реалізацією права сучасної жінки та її обов'язків. Авторка пише, що жінки “більш менш зрівнені у правах з чоловіками, треба тільки добре використати свої права”, однак жінки “...разом з добрим придбали жінки і від'ємні риси”. Вона переконана, що добропорядні “жінки не кидають працю по лічницях (лікарнях – Л. К., М. М.), притулках та по інших таких благодійних установах, де місце жінки завше було в перших рядах”. Однак є серед них і злочинниці, причинами цього явища є розкіш, занепад моралі, релігійності. Х. Романенко закликає: “не одвертатись от тих, що схибили на каменистому життєвому шляху. І ось широке поле діяльності для тих жінок, яких добротність приваблює більш за інші галузі діяльності сучасного жіноцтва” [11, с. 2].

У більшості публікацій автори все ж основну увагу звертали на роль сімейного виховання, родинної атмосфери, спілкування у становленні особистості дитини. М. Сторожук переконував читачів, що виховання дитини значною мірою залежить від “життєвих обставин і зовнішніх впливів, серед яких живе дитина”. Тому однією з цілей “передшкільного виховання” повинно бути усунення причин, які “збільшують нервовість дитини”, а для цього необхідно: “в дома вести життя, яке впливало би успокоючо на діточі нерви. Де в дома неспокій, де чується сварки, де родичі поведуться суворо з дитиною, де воно дрожить перед ними, то там певно діточі нерви підірвуться. Лагідне обходження, відповідні забави, гри як також умірковане заняття дітей, як праця в городі, коло цвітів і т.п.” [13, с. 2].

У статті “Роля матері в домашньому вихованні” анонімний дописувач констатує, що в суспільстві існує чотири “виховавчі інституції: родина, школа, церква і саме життя. Та найважливішою є родина”. І далі: “Дім – це найбільша виховавча святиня, ... тому, що в домі дитина набуває того сильного фундаменту, на якому пізніше школа, церква і саме життя провадять свої надбудови...”, а “Мати – се головний жрець тої святині і тому вона є важніша і вартніша від найліпшого учителя, ... від найученішого професора...”. Анонімний автор переконаний, що “Сама природа віддала сей обов'язок в руки матері, наділивши її... сильною любов'ю до дитини, лагідним характером і добрим серцем”. Навівши такі переконливі аргументи, автор статті робить висновок: “Яка мама – такі діти, яка мама – таке суспільство, яка мама – така й нація”. І далі: “Мусимо признати, що наша українська мати не стоїть на височині свого призначення, і тому ми є свідками наших суспільних неладів і наших національних невдач. Конечною необхідністю є

піднести нашу українську маму до висоти головного виховавчого чинника в родині” [10, с. 2].

Більшість авторів схиляються до думки, що матір-селянка є ідеальною матір'ю. У статті “Жінка в нас” читаємо: “Матір селянка, що жертвує себе своїй родині, своїй рідній хаті і є підставою народнього життя”, “вона рано встає і пізно лягає, а її чорні мозольні руки мало коли відпочивають, хіба в великі свята”; “Вона має багато дітей, але ними всіма займається і однаково їх любить, однаково ними журиться і боліє душею за ними всіми”. “Мати селянка... зберегла в собі багато вартісного, свіжого і сильного, може багато в дечому нам інтелігентам служити за примір”. Саме тому, твердить анонімний автор, “... до жінок належить культура серця, це їх найсвятіше царство виховання дітей, господарство в рідній хаті і культурно-освітня і добродійна праця в громаді” [5, с. 5–6].

Аналіз публікацій в українській періодичній пресі першої третини ХХ століття доводить, що їх автори володіли художнім словом на високому рівні, провадили активне громадське життя. До прикладу, анонім у статті “Українській матері” пише: “Тепер лежить на українській жінці велике завдання перетворити у своїй душі – перетопити психіку раба – на психіку національно-ідейної української матери”. Щоб досягти цієї мети, слід активізувати самовиховання, виховання дітей і громадську діяльність, саме “в такій атмосфері повинна вродитися й виховуватися українська дитина...” [14, с. 3–4]. А у дописі “Жінка та її становище в народньому житті” невідомий автор так розмірковує про природне покликання та громадський обов'язок жінки: “... царство жінки є жива душа”, “Жінка має берегти несплямнену чистоту серця, щоб бути тим чинником в народньому житті, що... об'єднує, що підносить освіту...”. “Місце жінки – це рідня хата, тут її володарство в вихованні дітей. Жінка ... є строгим сторожем громадських і національних чеснот, релігійної етики; вона зберігає і поширює традицію і звичаї”. Разом з тим “український народ конечно потребує ідейного жіноцтва. Жінки виховують нову генерацію, нову суспільність – елемент відродження. Від них залежні сталеві характери, самостійність і героїзм” [6, с. 1–2].

Т. Безпалко обґрунтовує значення родини у становленні особистості дитини: “... перші степені розвою дитини dokonуються під оком родичів, ... родина є пасінем (місцем – Л.К., М. М.) з котрого виростає характер цілого народу. Нарід виходить з кімнати дитиної, в тій кімнаті лежить угольний камінь єго великості і сили, або занепаду і смерті”. Щастя суспільства залежить від “матерно-домового виховання”, тому вона підкреслює значення позитивного прикладу сімейного виховання та атмосфери родинних стосунків. Авторка критично висловлюється про вплив міського виховання на сільську дитину, твердить про його відсутність у родинах бідних міських робітників: “дітвора міського пролетарияту, з якої рекрутується майже ціла маса морально упавших злочинців, що заповняють кримінали і доми божевільних”; “... де нужда і злочини царюють неподільно... від перших хвиль бачить дитина довкола себе бруд моральний... брак естетики та гармонії в оточенню і навзір сего оточення формується і нове се єство людске...” [1, с. 210–211].

Практичні поради щодо виховання дітей для матері дає у своїй статті Н. Дашкевич. Вона пише, що перші вихователі дитини – батьки, їх мета – “приготовити дітей до серйозного пізнання й виповнення своїх життєвих задач”. Однак “дитина потребує помочи, поради, поучення, вона залежна від старших і досвідчених”, тому слід дотримуватись таких правил виховання: доручення давати чітко, спокійно, пояснювати на особистому прикладі, хвалити дитину; бути послі-

довним; “від колиски почавши треба дитину вчити доброї поведінки”; використувати бесіди, розповіді національного змісту, екскурсії в природу, приділяти дитині достатньо часу і уваги. Для дітей “дуже зіпсованих” приклад є найкращим способом виховання, наприклад, матері: “як мати займається в кухні, нехай донечка коло всього помагає..., сінка треба також познакомити з жіночими роботами”. “В цей спосіб стають родичі (батьки – Л.К., М. М.) цікаві і таким примірним своїм поступуванням здобудуть вони собі поволи довір’я, прив’язаність і любов своїх дітей, збудять в дитині свідомість, що вона є українська дитина, повна гідного почуття й поведення і так осягаємо послідовно мету свого виховання” [4, с. 3–4].

Одним із важливих аспектів, піднятих у публікаціях, є питання підготовки дівчат, жінок до материнства та виконання своїх обов’язків. Леся Буковинка у статті “Мати і дитина” пише: “щоб дитину виховати, треба бути характером: бути справедливим, освіченим, треба вміти заглянути дитині в її душу і пізнати добрі і злі її сторони”. Мати не може бути “споглядальницею у вихованні”, вона має займати дитину добрими іграми, казками, руханкою, прогулянками. Авторка критично ставиться до бездумного проведення вільного часу батьками: “родичі... накурять, повно диму, накрутять грамофон, ... регочуться, хаотичний галас, ніхто не чує свого слова”. На такі забави іноді беруть з собою дітей і вони споглядають “на тій некультурній забаві, слухають всякі двозначні грубошкірі жарти”. Саме тому вона рекомендує: “не краще взяти матері свою дитинку за ручку і піти в поле, лісок чи річку і пояснити всі прекрасні твори природи? Там є цвітки, мителики, там просторо, є свіже повітря й там душа стає чистою, можна самому стати дитиною і бавитись разом з дітьми. Чи це не є кращою забавою?” [2, с. 17].

Т. Задуровичева дає поради матерям стосовно виховання дівчаток: залучати їх до всіх видів домашніх робіт, дотримуватись порядку в особистих речах, піклуватися домашніми звірятами, виховувати моральність: “заохотити... відвідати свою хору товаришку. Звертати її увагу на дітей, яким гірше поводитьься, які дріжать від голоду і холоду, і заставити щоб сама віднесла їм дещо з свого убрання або їжі”, тобто виховувати дієве милосердя. Міським дівчаткам необхідно прищеплювати любов до народних пісень, їх слухання і співу, сприяти фаховій освіті. Головне – не цуратися спілкування з “бідними сестрами на селі” [7, с. 20]. Суголосою з нею є авторка “Учителька буковинка”, яка пише, що українську дівчинку необхідно змалку при звичаювати до праці, “повинностей і послуху”; вона повинна знати і виконувати свої обов’язки, допомагати матері: “більша донечка, щоб мала весь день своє заняття і щоб не висиджувала в чужих хатах, не байдикувала без потрібно по вулицях і завжди повинна сказати, як іде з дому і куди”. “Дівчина в 15 літ повинна бути свідомою україркою, повинна знати хоч найважніше з укр. (-аїнської – Л. К., М. М.) історії і літератури, як також добре варити, пекти, прасувати, вишивати і гарно заспівати народню пісню. Чей же для такої знайдеться й жених?”, риторично розмірковує вона [15, с. 20].

Серед проблем, які свідчать про відсутність розуміння авторами міського і сільського життя, відзначимо дописи стосовно недоліків виховання в робітничих родинах, специфіки міського життя та його специфіки тощо. Автори визначають міських жінок як неактивних, байдужих, які “живуть буденним самолюбним життям”. Щоб їм допомогти, слід розповсюджувати часописи, залучати до роботи в товариствах “нудьгуючих панночок або примхуватих, стародавніх жіночок, що пів дня вміють перевести перед дзеркалом, або з сусідками перебалакати, а решту дня займаються дрібницями” [9, с. 1]. Леся Буковинка вважає їх “модерними

інтелігентками переніженими”, саме через недоліки міського виховання. І подає наступні практичні виховні рекомендації батькам: “Любов родичів... лежить не в пещенні, ... але в добрім доцільнім вихованню! Задачею родичів і вчителя-педагога є дитину виховати на життєздатну, характерну людину – здібного громадянина своєї нації”. Тому батьки повинні самі “читати виховавчі книжки”, мати власні стійкі переконання, демонструвати дітям “послух доброго і строгу упорядкованість думок і життєвих обставин”, які є законами доброго виховання [3, с. 9–10].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, обґрунтування виховної ролі жінки-матері в українській періодиці Буковини першої третини ХХ століття (часописах “Самостійна думка української матері”, “Час”, “Bukowiner Schule”) охоплювало наступну проблематику: поєднання прав жінки з її традиційною роллю; основні засади виховання української дівчини; розуміння жіночої емансипації, громадянського та сімейного обов’язку та ін. Подальшого аналізу потребують питання розуміння ролі жінки-матері у контексті розвитку суспільного дошкільного виховання у краї, зокрема, діяльності дитячих садків та “захоронок”.

1. Безпалко Т. Вага прикладу у вихованню / Т. Безпалко // Bukowiner Schule. – 1904. – Heft 4. – S. 210–214.
2. Буковинка Л. Мати і дитина / Л. Буковинка // Самостійна думка української матері. – 1931. – Ч. 3–4. – С. 17.
3. Буковинка Л. Педагогічні уваги для виховання в рідній хаті / Л. Буковинка // Самостійна думка української матері. – 1931. – Ч. 5–6. – С. 9–10.
4. Дашкевич Н. Як улаштувати собі виховання дітей / Н. Дашкевич // Самостійна думка української матері. – 1932. – Ч. 5. – С. 3–4.
5. Жінка в нас // Самостійна думка української матері. – 1931. – Ч. 1. – С. 5–6.
6. Жінка та її становище в народньому житті // Самостійна думка української матері. – 1931. – Ч. 2. – С. 1–2.
7. Задуровичева Т. Як виховати наші дочки / Т. Задуровичева // Самостійна думка української матері. – 1931. – Ч. 5–6. – С. 20.
8. Карбулицький І. Емансипація української жінки // Самостійна думка української матері. – 1931. – Ч. 2. – С. 5–6.
9. Озацька Даймо їм у руки “Жіночу долю” / Озацька // Самостійна думка української матері. – 1932. – Ч. 5. – С. 1.
10. Роля матери в домашньому вихованню // Час. – 1929. – Ч. 153. – С. 2.
11. Романенко Х. До жіночої діяльності // Час. – 1929. – Ч. 37. – С. 2.
12. Романюк М. Українська преса Північної Буковини (1918–1940 рр.) : [моногр.] / М. Романюк. – Львів : Фенікс, 1996. – 196 с.
13. Сторожук М. Школа і вік нервовий / М. Сторожук // Час. – 1929. – Ч. 138. – С. 2.
14. Українській матері // Самостійна думка української матері. – 1931. – Ч. 1. – С. 3–4.
15. Учителька буковинка До роздумів, як виховувати свої дочки? // Самостійна думка української матері. – 1931. – Ч. 3–4. – С. 20.

The article analyzes the problem of lighting the educational role of mothers in the press of Bukovina in the first third of the twentieth century. The authors summarized publications in Ukrainian journals and identified the main issues raised by educators and community leaders of the region. Among them – the importance of family education in the development of the personality; preparing of Ukrainian girl for marriage and motherhood; understanding of women’s emancipation, the ratio of the natural vocation and social duty of mothers etc.

Key words: mother, Bukovina, media, education, Ukrainian girl, family education.